

* * *

יוסי גמזו

הבלדה על חיים אפתיקר איש הלחם ומכחול האפנים

הבלדה על חיים אפתיקר, (1)
איש נפלא, כמו לחם, כמו חיק,
גדול כזה, עגל כזה, על רקע
גלבע אימתני. צוחק
רוסית חמה כמו בורשט. מין עץ שתול בין מי אפסים
של פאן ושל עכשיו ובין גבהים וצמרות
של אופרה אחרת, כמו ענן במקנסים
משיר של מיקובסקי, אבל פה, בעין-חרד:
גוף מפדר בקמח ובלורית פרועה של לכן
בין כתפיות סרבל אפר, על תקן של כחל,
ואיזה פרדוקס מגניב – מין רף דבי עם פבר
קליל כזה, שבו הוא
מפליטט
עם המכחול.

ואני פוחד נורא מהתנים של פפר נוריס,
פוחד מהצבוע הצוחק בואדי, אף
משחור הסיוטים שלי, מתהום ה-morituri (2)
תמיד, על סף הקץ, צץ לי אפתיקר מקמח
ואוטוטו אופה לי בחלום, בהוקוס-פוקוס
ירח צח, דמוי קרוואסון וזרוי אבקת ספר
עם ים של כוכבי שומשום ועם שביל-חלב של קוקוס
שילד בן חמש כמוני חש בלילה קר
כאלו הוא פבר לא גוזל של קוקיה שמתה,
זאת שנטשה אותו בקן-זרים ולא תשוב,
כאלו יש גם לו איזה סכוי קטן, כי פתע
הפל סוריאליסטי שכזה, הפל קשוב
לאיזה חקי פבר אחרים מן הריאלי,
כאלה של "אפשר" ו"יתכן" ו"למה לא?"
ודוקא ההזוי, הדמיוני, הוירטואלי
פתאם מרהטים לו כאן את העולם כלו
בכל מיני תקוות ונחמות שעל הודעת
אולי לא מתקבלות כל-כך, אף על הלב – מאד
והן, כמין תחליף לזו שיתמותו מודעת
לכך שאין ולא יהיה לה שום תחליף, לא עוד,
טורחות פאן לפחות לחסוף לו קצת אימים ורעד
ומקנחות לו, במקומה, את מלח הדמעות.

ואז, מכפור פחדיו, כמו במין פאזל שהוא רצף
שבו חוברים יחדיו בדיסרמוניה מסתורית
פרטי מציאות שאין זרה מהן, בעצם,

זו לרעותה כמו אצל בוש, (3) או דאלי, (4) או מגריט (5)
 פורצים פתאם אל תוך חלומותיו שלו, כפלא,
 עלים של דשא כמו אחר הגשם הראשון
 משתי הנעלים הואן-גוכיות האלה
 שיש לו לאפתיקר על רגליו, וכל לשון
 של נעל שכזאת מיד עומדת להכריז
 על אודיסיאת שטוטיו בין מדרכות פריז
 של יוליסס מעין-חרד שבלי הרבה לרטן
 אוטם את חוריהן של סליותיו בניר עתון
 ואף שבני-מעיו מקרקרים בו מרעב
 הוא רץ, מכה-אמוק, עם מכחוליו ועם צבועיו
 מאטליה לאטליה של כל גדולי הדור
 שמשהו סופסוף אולי ידבק בו ויחדר
 גם אל קרבו שלו... והנר שבפסליות
 שכל-כלו קפוא-קר וספוג מימי השלוליות
 מזכיר לו את רשרוש דשאיו של עמק יזרעאל
 (בעוד שבחלום הילד הנזכר לעיל
 מזכיר הירקרק הזה החי והעקש, ש-
 דוקא אותו היא אהבה מפל צבועי הקשת,
 היא, שכבר לא ישמע אותה, לטוף, בעור סמור
 מרד, בצרפתית של mon chéri ו-mon amour...) (6)

וכמו שזה בחלומות: קשה לדעת אם
 העשב המוזר הזה, הצץ מן הקרעים
 של זוג האלטע שיך (7) הללו הנלאות לשוד
 הוא עשב הצומח לו סביב מעין-חרד
 או זה שצץ לו כמו אזוב, חצוף, לא מתרפן,
 בין מרצפות מונמרטר ואבני גשרי הסין.

כי שם, בעיר-אורות זו שאת לב רבים גונבת
 בכרך הבטחתייה הקורצות ומתלבות
 כאש בין הדבקים בה כבאבן השואבת
 שהצלחות בה אף מעט ואכזבות רבות
 יורד אפתיקר בליל סתיו ישר מן הרפכת
 עם צ'מידנצ'יק (מזודנת) ועיניו סבות
 כשבשבות ברוח ובולעות בה כל בולור
 וכל כפר שוקקת, אם מלגו ואם מלכר
 והוא כל-כך נרגש שאף יוצאי כל פיסואר (8)
 זוכים אצלו (במין אקצינט רויסי) ל"בונסואר" (9)...

והוא זולל בהמולות הגועשות כזזוב
 והוא זולל את המראות סביבו כאיש נדהם
 בלי דעת בין ימין לשמאל בערבובית נינוה זו
 מלבד אותה גדה שמאלית צפופה, שוקקת-עם,
 מקלט הצירים, פרחי-הפיט, כל שנסו
 מיון האפרורית והכעור והשממה,
 כל כהני היפי החולמים על הפרנסוס
 אף אין להם גם, נעבעך,
 רבע פרנק על הנשמה.

וְהוּא רוֹאֵה שִׁיכּוֹר אֶחָד נִגְף מִקִּיר אֶל קִיר
וּשְׁתֵּי יָדָיו שׁוֹלְפוֹת, אָגַב דְּקִלוֹם מִתְלַעֲלַע,
מִכִּיס אֶחָד – קוֹמְדֵיהָ אֱלוֹהִית, בְּאִיטְלָקִית,
מִכִּיס שֵׁנִי – אֶת דְּבַר הָאֱלֹהִים, אֶת הַבִּיבְלִיאָה
וְהַשִּׁיכּוֹר קוֹרֵא בְּקוֹל גְּדוֹל, כְּמִין חוּזָה
מִשְׁנֵי סְפָרָיו לְסְרוּגִין, מְזָה וְגַם מְזָה:
מִתוֹךְ סְפָרוֹ שֶׁל דְּנֻטָּה הַלְּפוֹת לוֹ בְּשִׂמְאָלוֹ
וּמִתְנַ"ךְ וְנִצְיָה שְׂבִיד יָמִין שְׁלוֹ.

וְהוּא זוֹעֵק אֶל תוֹךְ הַלֵּילָה: "בְּרֵאשִׁית בְּרֵא
אֱלֹהִים" - - "Lasciate ogni speranza voi chientrate" (10) - - "אֶת
הַשְּׂמִים וְאֵת הָאֲרֶץ" - - וּבֹכָה, בּוֹכָה מְרָה
וְהוּא אֶבְרָאוֹ (11) מְלִיבוֹרְנוֹ עִם עֵינָיו פּוֹאֵט
כְּשֶׁל עֲמַנוּאֵל (12) אוֹ שֶׁל רַמְחָ"ל (13) וְהוּא – אָבוּי –
מְדוּחָקֵי הַקֶּץ, קֶץ קִיּוּמוֹ הָאֶלְכוּהוּלִי
זֶה הָאוֹרֵב לוֹ בַּפְּנָה, מַעְבֵּר לְמַבּוּי
בְּכָל דִּלְפַק בִּיסְטֵרוֹ, בֵּין הָאֲבִסִינָתָ וּבֵין הַחֲלִי.

וְהוּא רוֹצֵחַם שֶׁל כָּל הַתְּלוּמוֹת וְהוּא גּוֹרֵר
אֶת גְּדָל כְּשֵׁרוֹנוֹ הַעֵז לְכִיב הַבוֹהֲמִינִי.
וְהוּא אוֹמֵר: "שְׂמִי הָעֶבְרִי הוּא יְדִידְיָה, mon frère (14)
וּשְׂמִי בְּשִׁפְתַי אֲמִי הוּא
אֶמְדִּיאֹ מוֹדִילְיָאנִי."

וְנַעֲרָה בַת שִׁבְע־עֶשְׂרֵה, בְּעֶצֶם הַרְיוּנָה
דוֹאָה פְּתָאם כְּמוֹ רוּחַ-רְפָאִים שֶׁבְּבִלְדוֹת
אַחַר מוֹתוֹ שֶׁל הַשְּׁחָזֵן הַזֶּה, מִחֲלוּנָה
וּמִתְנַפְּצָת לְרִסְיִסִים עִם בְּנָם שֶׁלֹּא נוֹלַד עוֹד.

וּשְׂמָהּ הוּא ז'אן, ז'אן שְׂפָאִילוֹת וְכֶצְבָּאִים
קֶפְצָה מִמְרוֹם קוֹמָה שְׁלִישִׁית לְרַחוּב, כִּי רַק הַנִּצָּה
וּכְבָּר קֻטְפָּה הֵהוּא, שִׁיכּוֹר הֵי"ש וְהֶצְבָּעִים
שֶׁתְּשׁוּקָתָהּ לוֹ, כְּמוֹ שֶׁלּוֹ לְשִׁנְאָפֶס, (15) הִיא סֶם וּפְצַע
וְכָל דִּיוֹקְנָיו קְבוּעִים עַל גְּבְעוּלֵי צְנָאָר גְּבוּהִים
שְׁעִינִיָּהֶם – שְׁנֵי אֲגַמִּים שׁוֹקֻטִים לְגִדּוֹת הַמִּצָּח
(שְׂאֵת תְּכֵלֶתֶם יִרְאוּ עֲכָשְׁיוֹ בְּיַחַד, הוּא וְהִיא
וְהַתִּינּוֹק שֶׁלֹּא נוֹלַד
רַק בְּמַחֲזוֹת הַנִּצָּח).

וְעוֹד רוֹאֵה אֶפְתִּיקֵר שָׁם, בְּמִפְגָּשְׁיוֹ
בֵּין אֶטְלִיזֵי שׁוּק-הַבֶּשֶׂר הַפְּרִיזָאִי
עֲלֵם מְרַעֵב, אַחֲזוּז-דְּבוּק, הוֹפֵךְ וְשֹׁב
בְּמַכְחֻלָּיו אֶת הַגְּשָׁמִי וְהַפְּרוּזָאִי
הַמְּשַׁתְּלָשֵׁל מֵאֲנָקוּלֵי הַקְּצָבִים, גְּוִיּוֹת-גְּוִיּוֹת
שֶׁל גִּיהֲנוּם חֲמוּץ-דְּמִים, שֶׁל סְחוּס וְשֶׁלֶד –
לְאִיזוֹ לִירִיקָה הַמְּתַמְלָאֵת עַל בֶּד, כְּעוֹר אִיּוֹב,
בְּשַׁחֲיִן כְּתָמִי זְכָרֶם שֶׁל דְּמֵי אָדָם בְּשֶׁלֶג.

וְזֶה מְזַכֵּיר לּוֹ נוֹף פּוֹגְרוֹמִים אוֹקְרַאיִנִי הַנֶּקֶשׁר
לְסִיּוּטֵי לַיְלָם שֶׁל כָּל פְּלִיטֵי הַתּוֹכָה,
וְגַם הַהוּא, עֲבָדָה, שְׂמוֹ חַיִּים, חַיִּים סוּטִין, וְאֶפְשֶׁר
לְהַפְּלִילוֹ כָּל רְגַע, אֵף כִּי אֵין בּוֹ דְּפִי,
עַל שׁוֹטְטוֹת פְּרוּעָה בְּשִׁטְח-הַהֶפְקֵר הַלֵּא נִשְׁכַּח
שֶׁל פְּרַנְזִיָּה יְהוּדִית הַמְתַּנְשֶׁמֶת
בְּמִין אֵימַת חַיָּה נִרְדָּפֶת בֵּין הַפַּחַת וְהַפַּח
וּבֵין צְבָעֵי הַדָּם לְבֵין צְבָעֵי הַשָּׁמֶן.

יּוֹם אֶחָד נִקְלַע אֶפְתִּיקֵר, פּוֹיִנְקֵט, (16) לְעֲלִיָּה שֶׁל גַּג
שְׂמֵרִישִׁיָּה מְדַלְדֵּל לּוֹ חוּט מְתוּחַ
כְּעֵין נִבְרָשֶׁת-אֲבִיוֹנִים בְּחֻלְלוֹ שֶׁל כּוֹף מוֹגֵף
וְעַל הַחוּט תְּלוּי זֶנְבוֹ שֶׁל דָּג מְלוּחַ
וּמֵן הַדָּג נוֹגֵס תַּפְּרֵן אֶחָד פַּסַּת בְּשֶׁר קֵלָה
וְכָל פְּנֵיו חוֹרֵי-הָעוֹר תְּזוּזֵי-עוֹיֵת הֵם
— אִם שֶׁל רָעַב וְאִם שֶׁל מִשְׁהוֹ אַחֵר, סְגוּף, מְפֹלָא —
וּשְׂמוֹ מֶרֶק סֶגֶל, מֶרֶק שְׂגָאֵל,
צִיר מוּיִטְבֶּסֶק.

וּמֶרֶק אוֹמֵר: "יּוֹם שְׂאִינִי מְשָׁלִים מְכֻסָּה
שֶׁל בֶּד בְּשָׁמֶן — אֵין לִי זְכוּת לְבִיס שֶׁל הָרִינְג..."
וּכְמוֹ נַחֵם עַל שֶׁהִכְטִיל עֲצָמוֹ מִן הַמְּלֶאכָה הוּא סֹב
עַל עֵקֶבּוֹ וּמְכַחֵלוֹ הוֹלֵף בְּקָרִי
עִם הָרָעַב וְהַדְּלוּת וּמַעֲלָה
עַל פְּנֵי הַבֶּד הַלַּח אֵת כָּל מְרֵאוֹת עֵינָת-
הַלְדָתוֹ הַדְּלִפוֹנִית, הַמְזוֹדְהֶרֶת
בְּאוֹר גְּנוּז בֵּין הַיָּרֵחַ הַמְּלֵא
וּבֵין הַכִּיס הָרִיק. וְשֵׁם, עַל גַּג רְחוּק
מְרַחֲפִים כָּל כְּלִיזְמָרֵיו כְּמִין תַּרְפֻּכַת
סְהַרְוִרִית הַמְּפַרִיכָה אֵת חֵק-הַכֶּבֶד
מְלֻבֵּד אֵת כְּבֹד הַשִּׁירָה
שְׂאִין לָהּ חֵק.

וְאֶפְתִּיקֵר בּוֹכָה וְהֶאֱלֵהִים הַקֶּטָן, בְּלֵב,
מְשֻׁדָּר לּוֹ בְּתֵדֶר-הַמְּצוּקָה: "חַיִּים, אֵיכָה?"
וְעוֹנָה לּוֹ אֶפְתִּיקֵר: "כָּאֵן, גוּט, (17) כָּאֵן. רַק מָה? חוֹלָה
בְּקַנְאָה קָשָׁה, בְּבוּשָׁה, בּוּשָׁה שְׂאִינִי אֶפְתִּיקֵר...
כִּי הִנֵּה מוּל בִּידֵי גְאוּנִיָּד סְגֵדִיתִי דָם כְּפָגֵן
וְאִירָא כִּי עִירֵם אֲנִכִּי, גְּאֻנְצֵר גּוֹרְנִישֵׁט, (18) וְאֶחְבֵּא..."
וְעוֹנָה לּוֹ הָאֵל: "אֵיזָה גּוֹרְנִישֵׁט, אֶפְתִּיקֵר? הָרִי הַדָּגָן
מִיַּחַל בְּשִׁדְמוֹת יְזָרְעָאֵל לְקוֹצֵר וְקִמְחוֹ מִתְאַוָּה
לְכַפּוֹת הַנְּחֻתוֹם שְׂיִטְבַּע וַיַּחֲתֵם בְּעֶסֶה תוֹ שֶׁל יְפִי
כִּי אֵין יְפִי בְּלִי צֶדֶק וְאֵין עוֹד צוֹדֵק מִפֶּת-לְחֵם פְּשׁוּטָה
בֵּין שְׁנֵי הָרָעַב הַזּוֹכֵר כִּי בְּלִי פֶת עוֹלָמְנוֹ הוּא תַּפְתֵּי
וְאֵתָה תּוֹפָה בָּהּ אֵת כָּל רְעֻבֵךְ, אֶפְתִּיקֵר, אֵתָה,
בְּלוּשָׁף אֵת בְּצֻקֵךְ הַבְּתוּלִי כְּמִין שֶׁד מְמַעֵף בְּמוֹ חֶפֶן
בְּלִילוֹת אֶהְבָּה בָּהּ נְחֻתוֹת גְּחֻלִּיָּה וְלֵא בְּמַחְתָּה.

כי אולי לעולם לא תיטיב לעגב במכחול על בדיך
כשגאל, מודיליאני וסוטין בצבע וברק להטו,
אבל לחם יפה כמו שהוא שתאפה שם בעצם ידיך
וריחו יתפשט עד קצותיו של העמק כבשם הטוב
לא יאפו לעולם כל קסמי מכחול של הנ"ל ואשריך
שגדולה צניעותך וצנועה גדלותך כי אמת בה נתם."

ויהי השמש לבוא על ההר מג'לפון עד נוריס
והנה תרדמה נפלה על הי"ד, אימה חשכה
ותנור-האופה בלילות עין-חרד פלו להט ונור עם
תימורות העשן העולות מכבשן קרובן-המנחה.
ותופחים בקרשנדו של קמח ושאר הריוניו של הלחם,
וגואים כמין קטרת בשמי הקבר המשחים פענבר,
ועומד לו אפתיקר שגיא כהפסטוס (19) בעמק ממלכת
הצללים החגים כעובדי-אלילים סביב הזיהר הבר
ואשדות זעתו נגרים על חזו... ולבדל רגע פלי
הוא מגיח קמוח אל פן-הציור וכולל את צבעיו
ועובר במכחול על פסה של ליל-כחול גלבעי, ואופה לי
עוגיות-עוגיות
את כוכבי השמים
וכל צבאם.

והנה הוא חותה במרדה המדיף אשה-ריח-ניחח
את פסגת אמנות הנחתום החמה ומפליא להתיז
במשיתת מכחולו קצת חלמון וקצת שמן (בחן, לא בכוח,
כשגאל, מודיליאני וסוטין, סזאן ודגא ומטיס)
וחותם בנעיצת צפרנו בצק, זקוף-קומה ולא שחוח,
על לחם-הפנים שלו, על כל כפרות-המסטרפיס: (20)
אפתיקר,
...preuve d'artiste (21)

הערות וביאורים:

(1) חיים אפתיקר (לימים: אָתָר): חבר עין-חרוד ומייסד המשפן לאמנות יהודית
בו (הקרוי על שמו). למד ציור בפאריז, שם התוודע אל גדולי אמנות הציור בדורו. הוא חזר
לעין-חרוד ושילב בה עד יומו האחרון את אומנות האפייה עם אמנות הציור.

(2) (לטינית): "ההולכים למות". מתוך ברכתם של הגלדיאטורים בזירת הקולוסיאום ברומא
העתיקה, המופנית לקיסר היושב ביציע: "ההולכים למות מצדיעים לך, קיסר."

(3) הירונימוס בוש: צייר הולנדי נודע מן המאות ה-15 וה-16, מראשוני
האסכולה הסוריאליסטית בציור, המזמנת זה לצד זה פרטי מציאות ריאליסטיים ביותר,
בצירופים פנטאסטיים שאינם מתקבלים על הדעת.

(4) סלָדוֹר דָאָלִי: צייר ספרדי בן המאה ה-20, מגדולי הציור הסוריאליסטי המודרני.

(5) רָנָה מְגֵרִיט: צייר בלגי בן המאה ה-20, אף הוא מגדולי הציור הסוריאליסטי.

- (6) (צרפתית): יקירי, אהובי.
- (7) (יידיש): נעליים ישנות.
- (8) מִשְׁתַּנָּה ציבורית.
- (9) (צרפתית): ערב טוב.
- (10) (איטלקית): "הַנְּאִשׁוּ מִכָּל תְּקֻנָּה כָּל הַבָּאִים לְכָאן," הפסוק המפורסם מתוך "הקומדיה האלוהית" של דאנטה אליגיירי.
- (11) (איטלקית): יהודי.
- (12) עמנואל הרומי, גדול משוררי יהדות איטליה במאות ה-13 וה-14, בעל "מחברות עמנואל".
- (13) ר' משה חיים לוצאטו, אבי ספרות ההשכלה העברית באיטליה במאה ה-18, משורר, מיסטיקן ומחזאי אלגורי.
- (14) (צרפתית): אָחִי.
- (15) (יידיש וגרמנית): משקה חריף.
- (16) ("): בדיוק.
- (17) ("): אלוהים.
- (18) (יידיש): לא כלומניק מוחלט.
- (19) (יוונית): אֵל האש, חֶרְשׁוֹת-המתכת והמלאכה במיתולוגיה היוונית.
- (20) (אנגלית): יצירת-מופת.
- (21) (צרפתית): "מאוסר ע"י האמן עצמו", הסימון המקובל לְהַדְפֵּס הראשון, היקר ביותר בכל סידרת תחריטים או ליתוגראפיות.
- (הבלדה היא מתוך "שפתיים נשוכות געגועים", שירי ילדות בעמק יזרעאל)